

TA'LIMDA MULTIMEDIA TUSHUNCHASI VA UNING TURLARI

Ortiqova Barno Ilhomjon qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti Jizzax
filiali psixologiya fakulteti filologiya tillarni o'qitish ingliz tili
yo'nalishi 4-bosqich talabasi ortiqovabarno929@gmail.com

Ilmiy rahbar: Xaydarova Shoira

shoiraxaydarova@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18088391>

ARTICLE INFO

Received: 11th December 2025
Accepted: 12th December 2025
Published: 29th December 2025

KEYWORDS

*multimedia, ta'lim
texnologiyalari, interaktiv vositalar,
audio-video materiallar, raqamli
ta'lim.*

ABSTRACT

*Mazkur maqolada ta'lim jarayonida
multimedia tushunchasi, uning asosiy turlari hamda
pedagogik ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil
qilinadi. Multimedia vositalarining o'quvchilarning
bilish faoliyati, motivatsiyasi va o'quv samaradorligiga
ta'siri yoritib beriladi. Shuningdek, multimedia
texnologiyalaridan foydalanishning zamonaviy
ta'limdagi o'rni ochib beriladi.*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi multimedia vositalaridan samarali foydalanishni taqozo etmoqda. Ta'lim jarayonida multimedia texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga va dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli multimedia tushunchasi va uning turlarini ilmiy asosda o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'limdagi multimedia tushunchasi

Multimedia tushunchasi hayotimizga 90-asrning boshlarida kirib keldi. Ko'pgina mutaxassislar bu atamani turli xil izohlamoqdalar. Ularning fikrlarini umumlashtirib multimediaga shunday ta'rif berish mumkin: multimedia bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida axborotning an'anaviy va original turlari asosida o'quv materiallarini o'quvchiga yetkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko'rinishidir. Multimedia tushunchalari juda xilma-xil bo'lib, ko'pincha har qanday vaqtda mavjud bo'lgan texnologiyaga bog'liq. Multimedia so'ziga o'zbek tilining izohli lug'atida quyidagicha ta'rif berilgan: multimedia-[ing. media, medium- o'rta, markaz, vositalar, tadbirlar] axborot uzatishning xilma-xil vositalari (matn, ovoz, jonlantirilgan va grafik tasvirlar) ni qamrab oluvchi texnologiya va shunday texnologiyadan foydalanuvchi dasturlar va kompyuter vositalari. Dastlabki yillarda ta'riflar ikki yoki undan ortiq media vositalari haqida ma'lumotni o'z ichiga olgan bo'lsa, keyingi yillarda audio, musiqa, video, foydalanuvchi bilan o'zaro aloqa, foydalanish huquqi to'liq integratsiyalashgan birikmalar xususiyatlari bilan bir xil ma'noga ega bo'ldi. Ilmiy adabiyotlarda "multimedia" tushunchasi bir nechta axborot uzatish

vositalarining (matn, grafik, audio, video, animatsiya) yagona tizimda uyg'unlashuvi sifatida talqin qilinadi. Inlibrary platformasida berilgan ta'rifga ko'ra, "multimedia – bu bir nechta media elementlarini birlashtirgan holda axborotni vizual va audial shaklda taqdim etuvchi vositadir". R. Mayerning multimedia o'rganish nazariyasida multimedia o'quvchilarning axborotni ikki kanal — vizual va audial yo'l orqali qabul qilishiga asoslanadi. Unga ko'ra, "odamlar so'zlar va tasvirlar birgalikda taqdim etilganda samaraliroq o'rganadilar"¹.

Shuningdek, Stanevičiene va Žekienė o'z tadqiqotlarida multimedia vositalarining ta'lim jarayoniga integratsiyasi o'quvchilarning faolligi va o'quv natijalarini sezilarli darajada oshirishini ta'kidlaydilar:

"Multimedia texnologiyalarini ta'limga joriy etish talabalarning motivatsiyasi va o'rganish samaradorligini oshiradi"².

Multimedia vositalari asosida o'quvchilarni o'qitish quyidagi afzalliklarga ega:

- Berilayotgan materialni chuqurroq, mukammalroq o'zlashtirish imkoni bor;
- Ta'lim olishning yangi sohalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqi yanada ortadi;
- Ta'lim olish vaqtining qisqarishi natijasida, vaqtni tejash imkoniyatiga erishish;
- O'qituvchi sinfda bo'lishi shart emas;
- Olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlanib, kerak bo'lganda amaliyotda qo'llash imkoniga erishiladi.

Multimedia vositalari asosida o'quvchilarni o'qitish ikki barobar unumlidir va vaqtdan yutishi mumkin. Multimedia vositalari asosida bilim olishda 30% gacha vaqtni tejash mumkin bo'lib, olingan bilimlar esa xotirada uzoq muddat saqlanib qoladi. Agar o'quvchilar berilayotgan materiallarni ko'rish(video) asosida qabul qilsa, axborotni xotirada saqlab qolishi 25-30% oshadi. Bunga qo'shimcha sifatida o'quv materiallari audio, video va grafika ko'rinishida mujassamlashgan holda berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 75% ortadi.³

Ta'limda multimedia vositalarining turlari

Zamonaviy ta'lim jarayonida multimedia vositalari muhim pedagogik ahamiyat kasb etib, o'quvchilarning bilimlarni samarali o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Ilmiy adabiyotlarda multimedia tushunchasi bir nechta axborot uzatish vositalarining — matn, grafik, audio, video va animatsiyaning yagona tizimda uyg'unlashuvi sifatida talqin qilinadi. Ta'limda multimedia vositalaridan foydalanish o'quv jarayonini jonlantiradi, o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ilmiy manbalarga asoslanib, ta'limda qo'llaniladigan multimedia vositalarini quyidagi asosiy turlarga ajratish mumkin:

1. Audio vositalar

¹ Mayer, R. E. *Multimedia Learning*. Cambridge University Press, 2009.

² Stanevičiene, E., Žekienė, G. *The Use of Multimedia in the Teaching and Learning Process*. Sustainability, 2025.

³ Maqsudov, Ulug'bek Qurbonovich, Eraliyev, Yo'ldoshali, & Qosimova, Gulzoda (2022). TA'LIMDA MULTIMEDIALI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (11).

Ilmiy manbalar tahliliga ko'ra, ta'limda qo'llaniladigan multimedia vositalari bir nechta asosiy turlarga bo'linadi. Eng avvalo, audio multimedia vositalari ta'lim jarayonida keng qo'llaniladi. Audio materiallar tinglab tushunish asosida bilim olishni ta'minlab, ayniqsa chet tillarini o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Audio darslar, podkastlar, nutq yozuvlari va dialoglar o'quvchilarning eshitish orqali axborotni qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Sulaymanova (2021) o'z tadqiqotida audio vositalar talaffuzni yaxshilash, nutqni rivojlantirish va o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishini ta'kidlaydi. Shu bois audio multimedia vositalari ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

2. Video materiallar

Multimedia vositalarining yana bir muhim turi video vositalardir. Video materiallar axborotni harakatli tasvir va tovush orqali taqdim etib, o'quvchilarning mavzuni real hayotiy misollar asosida tushunishiga yordam beradi. Video darslar, hujjatli filmlar, tajriba va laboratoriya ishlarining videolari ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. Jurayev (2022) ta'kidlaganidek, video materiallar o'quvchilarning diqqatini uzoq vaqt davomida saqlab turishga yordam beradi va darsning samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, murakkab mavzularni video orqali tushuntirish o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga imkon yaratadi.⁴

3. Animatsiya va simulyatsiyalar

Animatsiya va simulyatsiya vositalari ham ta'limda keng qo'llaniladigan multimedia turlaridan biridir. Ushbu vositalar murakkab jarayon va tushunchalarni model va harakatli tasvirlar orqali tushuntirishga xizmat qiladi. Masalan, fizika fanida mexanik harakatlar, biologiyada hujayra tuzilishi, kimyoda reaksiya jarayonlari animatsiya va virtual laboratoriyalar orqali o'rganiladi. ScienceDirect platformasida chop etilgan tadqiqotda simulyatsiya vositalari o'quvchilarning mavzuni tushunish darajasini oshirishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.⁵ Bunday vositalar o'quvchilarning mustaqil ishlash va tajriba o'tkazish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

4. Interaktiv darsliklar va platformalar

Ta'limda interaktiv darsliklar va elektron o'quv resurslari alohida o'rin egallaydi. Interaktiv darsliklar o'quvchi bilan ikki tomonlama aloqani ta'minlab, uning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Elektron darsliklar, onlayn testlar, mashqlar, ta'lim platformalari (Moodle, Google Classroom) orqali o'quvchilar bilimlarini mustaqil ravishda tekshirib borish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interonconf (2022) maqolasida interaktiv multimedia vositalari o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishi ta'kidlangan. Bu esa zamonaviy ta'limning muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Multimedia vositalarining eng mukammal shakli sifatida kompleks yoki integratsiyalashgan multimedia vositalarini ko'rsatish mumkin. Ushbu vositalar bir vaqtning o'zida audio, video, matn va interaktiv elementlarni o'z ichiga oladi. Interaktiv doskalar, multimediali taqdimotlar, onlayn kurslar va virtual sinflar bunga misol bo'la oladi. Mayer ta'kidlaganidek, axborotning vizual va audial shaklda birgalikda taqdim etilishi o'rganish

⁴ Jurayev, T. (2022). Multimedia vositalarining ta'lim samaradorligiga ta'siri. *Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti ilmiy jurnali*, 4(1), 112–116.

⁵ Multimedia tools and learning outcomes: A systematic review. (2020). *Heliyon*, 6(9), e04997.

samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli kompleks multimedia vositalari zamonaviy ta'lim jarayonida keng joriy etilmoqda.⁶

Xulosa qilib aytganda, multimedia vositalari zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshiribgina qolmay, balki ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Ta'limda multimedia tushunchasi va uning turlarini chuqur o'rganish o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Multimedia vositalarini maqsadga muvofiq tanlash va ularni dars jarayoniga puxta integratsiya qilish ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Kelgusida multimedia texnologiyalarining ta'lim natijalariga uzoq muddatli ta'sirini empirik tadqiqotlar asosida o'rganish hamda ularni qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ernazarova, M. N. (2022). Linguoculturological aspect of language learning in national groups.
2. Ernazarova, M. N. (2025). S. Esenin and Erkin Vohidov: Linguo-Cultural Features of the Concept of Homeland and Native Land. *European International Journal of Philological Sciences*, 5(02), 15-18.
3. Jurayev, T. (2022). Multimedia vositalarining ta'lim samaradorligiga ta'siri. *Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti ilmiy jurnali*, 4(1), 112-116.
4. Maqsudov, Ulug'bek Qurbonovich, Eraliyev, Yo'ldoshali, & Qosimova, Gulzoda (2022). TA'LIMDA MULTIMEDIALI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (11).
5. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Multimedia dasturlari asosida ta'limni tashkil etish. (2023).
7. Multimedia tools and learning outcomes: A systematic review. (2020). *Heliyon*, 6(9).
8. Norboevna, E. M., & Leonodovna, M. N. (2023). The concept of Homeland and Fatherland in the poetry of Sergei Yesenin and Erkin Vakhidov. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 21, 23-27.
9. Stanevičienė, E., & Žekienė, G. (2025). The use of multimedia in the teaching and learning process in higher education. *Sustainability*, 17(19), 8859.
10. Sulaymanova, D. B. (2021). Ta'lim jarayonida multimedia vositalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati. *Zamonaviy tadqiqotlar jurnali*, 3(2), 45-49.
11. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Marina I. Solnyshkina, & Ortiqova Barno Ilhomjon qizi. (2024). THE GREAT SCHOLARS OF IX-XII CENTURIES IN MOVAROUNNAHR AND KHURASAN AND THEIR CONTRIBUTIONS. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 2(4), 253-261.
12. Xoldorova Hulkaroy Muzaffar qizi, & Ortiqova Barno Ilhomjon qizi. (2024). THE CLASSIFICATION OF AFFIXES AND THEIR BASIC PECULIARITIES. Yangi O'zbekistonda Tabiiy Va Ijtimoiy-Gumanitar Fanlar Respublika Ilmiy Amaliy Konferensiyasi, 2(1), 23-27.
13. Эрнazarова, М. Н., & Сарварова, М. С. М. (2024). КОНЦЕПЦИЯ РОДИНЫ В ПОЭЗИИ СЕРГЕЯ ЕСЕНИНА И ЭРКИНА ВАХИДОВА МЕЖКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ СТИХОТВОРНОГО ЦИКЛА "ПЕРСИДСКИЕ МОТИВЫ". *International Journal of scientific and Applied Research*, 1(3), 3656-366

⁶ Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.

14. Эрназарова, М., & Жабборова, Э. (2022). Педагогические технологии на уроках русского языка. Общество и инновации, 3(4/S), 251-256.

INNOVATIVE
ACADEMY